

Motion till riksdagen 2024/25:3054

av **Ulrika Westerlund m.fl. (MP)**

Förstärkt personlig assistans

Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att i ett första steg höja assistansersättningen, det s.k. schablonbeloppet, med 5 procent samt utreda hur uppräkningsmodellen ska kunna indexregleras så att den bättre tar hänsyn till faktiska kostnader och tillkännager detta för regeringen.
2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att vidta åtgärder så att de grundläggande behoven bedöms i sin helhet och tillkännager detta för regeringen.
3. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att så snart åtgärderna om behovsbedömningen är avklarade gå vidare med förslagen från huvudmannaskapsutredningen om att flytta över ansvaret för all personlig assistans till staten och tillkännager detta för regeringen.
4. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att utreda 65-årsgränsen för personlig assistans och tillkännager detta för regeringen.
5. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att vidta åtgärder för att säkerställa att tillgången till insatser enligt LSS är jämställd och jämlik och tillkännager detta för regeringen.
6. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att säkerställa att alla barn som är i behov av assistans har tillgång till denna, också under skoltid, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
7. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att säkerställa tillgången till assistans också vid sjukhusvistelser och på daglig verksamhet och tillkännager detta för regeringen.
8. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att uppdra till regeringen att skyndsamt vidta åtgärder mot de uppkomna försämringarna i tillgången till personlig assistans, bl.a. vad gäller barns tillgång till personlig assistans och vilka som bedöms komma i fråga för personlig assistans, och tillkännager detta för regeringen.
9. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att tillsätta en LSS-inspektion och tillkännager detta för regeringen.

Motivering

I år fyller lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade, LSS, 30 år. Det har uppmärksammats under året av de organisationer som arbetar för rättigheter för människor med funktionsnedsättningar. Reformen är verkligen värd att fira – den var en revolution för många människor och möjliggjorde självständigare och friare liv. Därför har det varit med blandade känslor som jubileet har uppmärksammats. Under åren som gått sedan 1994 har den ursprungliga intentionen med lagen urholkats och många upplever inte längre att lagens status som en rättighetslag finns kvar. Fokus har istället hamnat på att minska kostnader och på senare tid också på att bekämpa ”fusket”. Naturligtvis ska välfärds kriminalitet bekämpas, men rätten till assistans måste också upprättas och respekteras. Assistansanvändare ska inte behöva leva med en ständig rädsla för att assistanstimmar ska försvinna och livet slås omkull – och det måste vara praktiskt möjligt att rekrytera assistenter och erbjuda löne- och karriärsutveckling. För att säkra rätten till assistans föreslår vi ett antal reformer.

Höj assistansersättningen

I juni riktade riksdagen två tillkännagivanden på funktionsrättsområdet till regeringen. Den ena gällde just assistansersättningen och byggde bland annat på en motion från Miljöpartiet. Riksdagen ville se två åtgärder gällande schablonbeloppet för assistansersättning: regeringen bör årligen redovisa hur beloppet har räknats fram, samt snarast tillsätta en utredning med målet att ta fram en långsiktigt hållbar finansieringsmodell för assistansersättningen som bättre tar hänsyn till olika utförarens faktiska kostnader. Miljöpartiet gläds åt dessa tillkännagivanden och ser nu fram emot att få se regeringen agera på dem i närtid.

I augusti i år skrev Intressegruppen för assistansberättigade, IfA, till finansministern gällande assistansersättningen. Bland annat framfördes följande: ”Härmed vill Intressegruppen för Assistansberättigade (IfA) tillskriva dig angående nivån på assistansersättningen. Kortfattat: Den måste höjas. Vi som är i behov av personlig assistans ska kunna köpa personlig assistans för den statliga assistansersättningen, som betalas ut via Försäkringskassan. För att kunna köpa en tjänst måste köparen ha tillräckligt med ekonomiska medel för detta. Annars blir man utan tjänst, eller får en undermålig tjänst utifrån ett kvalitativt perspektiv. Vi assistansberättigade har dock inget val. Vi måste köpa vad vi kan för den ersättning som tillhandahålls.” IfA påpekade också att den låga ersättningen leder till att seriösa assistansanordnare lägger ner sin verksamhet, att oseriösa aktörer etablerar sig, samt att det sker en ”smygkommunalisering” av den personliga assistansen, då allt fler i praktiken blir hänvisade till kommunen som assistansanordnare då andra aktörer lägger ner. Detta leder till att valfriheten, en av de stora poängerna med reformen, försämras. I samma brev framförde IfA också att kvaliteten på assistansen försämras som en följd av den låga ersättningen, samt att lönerna blir lägre.

Riksföreningen JAG skickade också ett brev till finansministern och begärde ett möte, på samma tema. De påpekade bland annat att schablonersättningen inte följt löneökningar och inflation på ett drygt decennium och att det påverkade alla, men kanske särskilt JAG:s målgrupp, där assistansanvändarna har stora och kvalificerade behov. Den låga ersättningen leder till svårigheter att rekrytera assistenter, erbjuda

skäliga löner, löneutveckling och fortbildning. När det är svårt att rekrytera leder det ibland till att anhöriga blir assistenter, eller assisterar oavlönat. Det var inte så som reformen var tänkt att fungera. JAG avslutar sitt brev: ”Personlig assistans är en rättighet och livsviktig insats som Sverige ska vara stolt över. Det är en gemensam försäkring för alla människor i Sverige att kunna fortsätta leva sitt liv även efter en svår sjukdom eller allvarlig olycka. Inte bara för dem som föds med stora och svåra funktionsnedsättningar. Men vad är rättigheten och försäkringen värd om inte ersättningen räcker till?”

Miljöpartiet instämmer i den sammantagna bilden och menar att det är ytterst angeläget att assistansersättningen höjs snarast.

Säkra tillgången till personlig assistans och ta sedan vidare förslagen från huvudmannaskapsutredningen

Bland andra IfA har påpekat att behovsbedömningen har blivit allt mer restriktiv och att många därför riskerar att bli av med sin assistans. Miljöpartiet instämmer i att det inte är rimligt med detaljbedömningar som beräknas i minuter eller att vissa moment räknas bort när behovet måste ses i sin helhet. Samtliga hjälpmoment för grundläggande behov ska ge rätt till personlig assistans. En utgångspunkt kring assistansen har alltid varit att det ska vara den enskilde som avgör vad man behöver assistans med och att livet och momenten ska ses i sin helhet. Dagens behovsbedömningar innebär att livet styckas upp i små, små delar och gör det omöjligt för assistansanvändaren att få tillräckligt med timmar för att kunna leva som andra.

I mars 2023 kom betänkandet *Ett statligt huvudmannaskap för personlig assistans* (SOU 2023:9). Utredningen föreslår bland annat att staten genom Försäkringskassan ska ha ett samlat huvudmannaskap för beslut om och finansiering av insatsen personlig assistans. Miljöpartiet anser att förslaget är bra och vill se det tas vidare så snart som möjligt – efter det att frågan om behovsbedömningen är hanterad. Behovsbedömningen är tätt kopplad till överförandet av ansvaret för all assistans till staten – det får inte uppstå situationer där människor faller mellan stolarna och förlorar sin assistans till följd av överföringen. År 2022 motionerade vi om att ge ett tilläggsdirektiv till huvudmannaskapsutredningen om behovsbedömningen, men när detta nu inte hände vill vi att de båda frågorna fortsatt ändå hanteras gemensamt i den fortsatta behandlingen.

Utred 65-årsgränsen

På senare tid har det blivit alltmer uppenbart att den 65-årsgräns som finns för att bli prövad för personlig assistans behöver ses över. I den mån man tänker sig att regeln är kopplad till arbete är frågan förlegad eftersom pensionsåldern höjts i flera steg. Men även på andra sätt är gränsen inte rimlig. Målet om att den enskilde får möjlighet att leva som andra måste kunna gälla också om behovet uppstår efter 65 års ålder. Vi anser att regeringen bör låta se över frågan om åldersgränsen i assistansen.

En jämställd och jämlik tillgång till insatser inom LSS

Inom samhällets alla områden finns alltid en risk för att olika grupper får olika tillgång till resurser, stöd och hjälp av andra skäl än att de har olika behov. Den här risken finns självklart också inom LSS och det är viktigt att säkerställa att missgynnande av till exempel kvinnor eller personer med ursprung utanför Sverige inte sker. Regeringen borde vidta åtgärder, i samband med att huvudmannaskapsutredningens förslag införs, för att möjliggöra regelbunden översyn ur ett jämställdhets- och jämlikhetsperspektiv.

Förbättra chanserna till en bra skolgång

Barn ska ha rätt till assistans även i skolan. Idag är det skolhuvudmannen som bär ansvaret för att den enskildes behov tillgodoses. Det riskerar att skapa otrygghet för barnet. Det skall därför vara möjligt att ha kvar assistans under skoltid. Lagstiftningen borde ses över för att säkerställa att alla barn får det stöd de behöver – hela tiden. Personliga assistenter har oftast mycket bättre kunskap om det enskilda barnets behov än vad en elevassistent har möjlighet att ha.

Öka tryggheten – säkerställ rätten till personlig assistent på sjukhus och daglig verksamhet

I nuläget nekas människor med assistans ofta att få behålla assistansen om de blir inlagda på sjukhus. Detta skapar stora svårigheter när ordinarie sjukvårdspersonal inte har resurser att också agera som personliga assistenter. Det skapar också svårigheter för assistansanordnare om sjukhusvistelsen blir långvarig. Inga pengar finns för att behålla assistenten när ersättningen inte betalas ut. Också inom daglig verksamhet finns för många behov av att också få ha sin assistent med sig för att fullt ut kunna tillgodogöra sig verksamheten. Det finns möjligheter till undantag, men från berörda organisationer rapporteras om svårigheter med tillgången. Regeringen bör se över lagstiftningen för att möjliggöra assistenters närvaro på sjukhus och i daglig verksamhet.

Stärk rätten på riktigt – se över föräldraavdraget och säkerställ tillgången för nya grupper

I maj 2021 kom utredningen *Stärkt rätt till personlig assistans – Ökad rättssäkerhet för barn, fler grundläggande behov och tryggare sjukvårdande insatser* (SOU 2021:37). Förslagen i utredningen syftade bland annat till att smälta av föräldraansvaret vid bedömningen av barns rätt till personlig assistans och att stärka rätten till personlig assistans för stöd vid egenvårdsinsatser. Förhoppningarna från funktionsrättsrörelsen på att detta skulle leda till att fler fick rätt till personlig assistans och att fler barn skulle få fler timmar var stora. Dessa förhoppningar har kommit på skam. I en artikel publicerad på sajten Assistanskoll redogörs för utvecklingen. Det syns en tydlig minskning av antalet assistansberättigade sedan 2015 och de förväntningar som fanns på en ökning

med cirka 2 000 personer till följd av förslagen i utredningen har ännu inte kunnat ses, trots att lagändringarna genomfördes i januari 2023.

Tillämpningen av avdraget för föräldraansvar har också fått mycket kritik. Enligt bland andra föreningen JAG har förändringen lett till att Försäkringskassan gör ”dubbla avdrag” istället för det enkla schablonavdrag baserat på ålder som var avsikten. Effekten är att barn som behöver personlig assistans får färre timmar än tidigare. Särskilt föräldraavdraget har uppmärksammats ett flertal gånger av bland annat Miljöpartiet under det senaste året. Det ordnades en särskild utskottsdebatt på temat, där bland annat Miljöpartiets motion från förra året fanns med. Ett utskottsinitiativ från Centerpartiet som hela oppositionen ställde sig bakom avslogs av majoriteten med hänvisning just till den särskilda debatten – en märklig hantering eftersom ju inte heller debatten ledde till något beslut i saken. Regeringen har också gett Försäkringskassan i uppdrag att göra en rapport på temat, vilken myndigheten överlämnade den 2 september. Rapporten fick stark kritik av funktionsrättsrörelsen. Regeringen säger sig också arbeta med en egen rapport, som skulle ha kommit tidigare än Försäkringskassans rapport, men som ännu inte har publicerats.

Sammantaget finns här många skäl för regeringen att agera snarast. Gällande den uteblivna ökningen av assistansberättigade borde regeringen snarast initiera en översyn för att komma tillrätta med problemen i tillämpningen hos Försäkringskassan. Gällande föräldraavdraget borde antingen förordningen med bilagor ses över eller – om bedömningen är att detta inte får effekt – en mindre lagändring genomföras skyndsamt.

Tillsätt en LSS-inspektion

Tillsynen av LSS-verksamheter har genomgått stora förändringar de senaste 10 åren. År 2010 fördes tillsynsansvaret över från länsstyrelserna till Socialstyrelsen. År 2013 gick ansvaret vidare till den då nyinrättade myndigheten Inspektionen för vård och omsorg, Ivo. Tre år senare, 2016, minskade anslaget till myndigheten kraftigt. Idag är tillsynsbehovet för LSS-verksamheter långt större än vad Ivo klarar av att möta, vilket bland annat har påpekats av Riksförbundet FUB. Antalet lex Sarah-anmälningar och klagomål om brister från privatpersoner ökar stadigt samtidigt som myndigheten inte är skyldig att utreda anmälningar från privatpersoner.

En LSS-inspektion skulle kunna utreda anmälningar från privatpersoner, förhindra felaktigt användande av tvångs- och begränsningsåtgärder i LSS-verksamheter, utöva tillsyn över kommunernas tillämpning av LSS, stötta enskilda som inte får sina rättigheter enligt LSS tillgodosedda, minska antalet ej verkställda beslut enligt LSS och ge ökad rättssäkerhet för enskilda.

Ulrika Westerlund (MP)

Märta Stenevi (MP)

Jan Riise (MP)

Leila Ali Elmi (MP)

Camilla Hansén (MP)